

ХУЛОСАИ

комиссияи эксперти ба диссертатсияи Бобоева Сайёра Боборачабовна дар мавзӯи “Робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шахсияти донишҷӯёни макотиби олии муосир”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои психологӣ аз рӯйи ихтисоси 19.00.01. – Психологияи умумӣ, психологияи шахсият, таърихи психология (илмҳои педагогӣ ва психологӣ) пешниҳод мегардад.

Чамъияти имрӯза нисбати ҳар як аъзои фаъоли худ – тафаккури инноватсионӣ, дидгохи науву ғайриоддӣ ва бемислро такозо мекунад. Шаҳрванди муосир бояд қобилияти муайян намудани пешомади худ, ҳисси масъулият барои накшашои худ, ояндабинӣ, боварӣ ба худ ва имкониятҳои қасбии худро дошта бошад. Барои баратараф намудани мушкилиҳои пешомадаи замони муосир инсон бояд воситаҳои замонавии муносибату муоширатро аз худ намояд ва онҳоро дар ҷараёни фаъолияти бисёрчанбаи худ мохирона кор фармуда тавонад. Ин раванд бе роҳандозии қобилиятҳои эҷодӣ имконнопазир аст, ки дар навбати худ, омили қалидии ташаккули шахс ва тараккиёти аҳли ҷомеа дониста шудааст.

Доираи таҳқиқоти Бобоева Сайёра Боборачабовнаро масъалаи камтаҳқиқшудаи психологӣ – робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шахсияти донишҷӯёни муосири макотиби олий фаро мегирад. Мавзӯи рисолаи диссертационӣ аҳамияти муҳими илмӣ дошта, бо он асоснок мегардад, ки алоказамандии креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шахсияти донишҷӯёни муосири макотиби олий, шарти асосии дарҳостшавӣ ва ракобатпазирӣ дар бозори ҷаҳонии меҳнат маҳсуб меёбад ва муваффақиятнокии онҳоро ба маротиб меафзояд.

Муаллиф чунин ақида дорад, ки шароити муосир аз донишҷӯён ҳатмкунандагони макотиби олий, қасбиятнокии муҳаррик ва қобилияти

босуръат иваз карда тавонистани ихтисоси худ, ки бевосита бо фаъолияти фикрий эчодӣ ва ғайриоддӣ вобаста аст, талаб мекунад. Эчодиёт бошад, имконияти амсиласозии ҳама гуна фаъолиятро медиҳад, ки дар навбати худ бо ҷаҳонбинии инноватсионӣ ва татбиқи ҳартарафаи муаммоҳо алоқаманд аст. Ҳамаи ин дар маҷмӯъ бе аз худ намудану татбиқи фаъоли технологияҳои муосир, ки ба дониши доираи умумигуманитарӣ ва креативнӣ такя мекунад, имконноразиранд.

Аз ҷониби диссертант шартҳои мусоид ва номусоиди ҳалли масъалаҳои эчодӣ дар ҷадвал ҳеле ҷолиб ифода ёфта бо тафсири муфассал пурра карда шудааст. Ӯ чунин мешуморад, ки бо дарназардошти шартҳои номбаршуда ҳусусиятҳои қобилияти эчодиро ба таври мушаҳҳас таҳқиқ намудан мумкин аст. Ҳангоми ҳалли масъалаи нав шаҳс бештар кӯшиш мекунад, ки аз дастовардҳо ва муваффақиятҳои пешинаи худ истифода намояд. Ин шарт бо соҳаи эмотсионалӣ ва равандҳои зершуури одам, ки бевосита дар ҷараёни аз сар гузаронидани муваффақият мушоҳида мешаванд, алоқаманд аст. Баръакс муваффақ нашудани ҷандинкарата, ноомад дар зершуур ҳисси тарсро ба вучуд меоранд, ки шарти номусоиди эчодиёт маҳсуб мейбад.

Диссертант қайд мекунад, ки ҳатмкунандай имрӯза бо як катор муаммоҳои ҳусусияти амалидошта, ки аз сабаби нав буданашон, дар раванди таълими донишгоҳӣ ба ҳисоб гирифта нашуда буданд, во мегӯрад. Чунин муаммоҳоро бо такя ба дастовардҳои навтарини илмӣ, тафаккури инноватсионӣ ва муносибати ғайриоддиву эчодӣ ба қасби худ, ҳал намудан мумкин аст. Маълум аст, ки дар ташаккули креативнӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирии донишҷӯён мавқеи калидиро низоми маълумот ишғол мекунад. Аз ин рӯ, вазифаи асосии маълумоти олий, ташаккули чунин қобилиятҳо ба мисли, қабул ва азхудкуни ғояҳои нави илмӣ, маҳорати таҳлил намудану ва татбиқ кардани онҳо дар фаъолияти мустақилонаи меҳнатӣ мебошад. Таълими инноватсионӣ – заманаи асосии иҷтимоӣ-психологии ташаккули типи нави ҳатмкунандагони макотиби олий, мутахассисони ояндаи дорои сифатҳои номбаршуда ба шумор меравад, зеро

шарти муҳими ворид шудани давлат ба шумораи қишварҳои мутараккӣ ва рақобатпазир, баланд бардоштани сатҳи маълумотнокии ахолии он мебошад. Мувоғики ин, маълумоти инноватсионӣ бояд тайёри умумикасбии донишҷӯён ва заминаи мунтазами такмилдихии онро тӯли тамоми фаъолияти меҳнатӣ таъмин намояд, зоро дар давраи ҷаҳонишавӣ раванди интеллектуаликунонии фаъолияти меҳнатӣ, омили барандаи инкишофи вазифаҳои касбии маълумоти олий мегардад. Таълим дар донишгоҳ танҳо дар он ҳолат самара мебахшад, ки захираи такмили моҳияти фанҳои таълими, ҳусусияти донишҳо, принсип ва методҳои тадриси онҳо муайян карда шавад. Дар ин ҳолат, вазифаҳои тайёри касбӣ, инкишофи шаҳсият бодарназардошти ташаккули креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирии донишҷӯён ниҳоят наздик мешаванд.

Дар рисола омадааст, ки омӯзиши қобилиятҳои маҳсуси шаҳс, ки бо мағҳуми креативнокӣ маъмул гаштааст, дар психологији муосир, дар ҷараёни таҳқиқи ҳусусиятҳои равандҳои зехнӣ ва эҷодиёт, ҳамчун равияи алоҳида ба миён омадааст. Мувоғики ин равия, креативнокӣ аз қобилияти ба шакли гуногун истифода бурдани ахбори дар масъала буда ва бо тарзи ғайриодӣ, ғайримаъмул, бо суръати тез ҳал кардани он вобастагӣ дорад. Креативнокӣ ҳамчун қобилияти шаҳс, ки дар бунёд намудани мағҳумҳои инноватсионӣ ва ташаккули маҳорати нави бо дастовардҳои эҷодӣ алоқаманд инъикос мегардад, тадқиқ карда шудааст.

Муаллиф креативнокиро дар робита бо зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирий, ки дар якҷоягӣ потенсиали зехни-шаҳсии фардро ташкил медиҳанд, баррасӣ кардааст. Қайд карда мешавад, ки мағҳумҳои “захираи инсонӣ”, “омили инсонӣ”, “иқтидори инсонӣ” бештар макулаҳои иқтисодӣ мебошанд ва бо дарки мавқеи мутахассисон, меъёри фоидаворӣ, муаммоҳои мутобиқат ва омодасозии онҳо дар бозори меҳнат алоқаманданд. Ҳамзамон, ҳусусиятҳои раванди фаъолияти инсон, баҳисобигирии қобилиятҳои вай дар ҷараёни муваффақ шудан дар ин фаъолият, омилҳои мусоид ва ғайримусоид, ки ба комёб гаштани одам вобастаанд, бештар проблемаҳои илми психология

мебошанд, яъне категорияҳои “захираи инсонӣ”, “омили инсонӣ”, “иқтидори инсонӣ” метавонанд аз нуктаи назари равоншиносӣ низ баррасӣ гарданд. Зери ин мағҳумҳо қобилиятҳои зеҳнӣ, маърифатӣ, эҷодӣ, маҳсусиятҳои эҳсосу идрок, дикқату хотир, хислатҳои фардии ҳарактерологӣ, ҳусусиятҳои соҳаи эмотсионалӣ-иродавӣ, дараҷаи мӯоширату муносибат ба атрофиён ва монанди инҳо дар назар дошта мешаванд.

Соҳибрисола доир ба пайдоиши ақидаҳо оид ба зеҳни эмотсионалӣ, ки дар психологияи мусир то андозае маъмулу шинохта нест, маводи зиёди илмиро мавриди таҳлилу баррасӣ карор дода, таъсири ин ўҷубаро ба раванди муносибату мӯоширати донишҷӯён дақиқан инъикос намудааст. Аз ҷумла, ў қайд мекунад, ки зеҳни эмотсионалӣ пеш аз ҳама ҳусусиятҳои психологӣ-инфиродии шаҳсрӯ дар бар мегирад ва аксаран ҳамчун қобилияти шаҳс, ки муваффакияти фаъолияти гуногунҷабҳаи ўро дар ҳама гуна соҳаҳои ҳаёт таъмин менамояд. Аз ҷониби унвонҷӯ якчанд амсилаҳои зеҳни эмотсионалӣ (Ч.Мэйер, П.Словей, Р.Бар-он, Д.Гоулман, Д.В.Люсин), ба таври мушаҳҳас таҳқику таҳлил гардида, дар расмҳои ҷолиб инъикос карда шудаву тафсири ҳамаҷонибаи худро ёфтаанд.

Ҳамзамон, муаллиф, муаммои таҳаммулпазириро ба ҳайси омили рафтор хеле мушаҳҳас пажӯҳиш намудааст ва чунин иброз дорад: таҳаммулпазирӣ ҳамчун мавқеи фаъоли ахлоқие дида баромада мешавад, ки дар ҷамиаи худэҳтиромқунӣ, боварӣ ба худ ва ҳамчунин, аз ҷиҳати психологӣ тайёр будан ба рафтари аз ҷониби ҷомеа қабулгаштаи мусбӣ, ки ба ҳукуқ ва манфиатҳои конуни дигарон зид нест, асос мегирад. Моҳияти таҳаммулпазирии байнишахсӣ аз он иборат аст, ки одам тайёр аст доираи маҳдуди барояш гузошташударо вазеъ намояд (ҳама нишонаҳои аз “дигарон” фарқкунанда – этникӣ, мазҳабӣ, ҷинсӣ, синн усолӣ ва ғ.), аз ҳудуди он барояд, ба “олами одамон”, олами гуногунранг, олами баробарқимат, олами баробарранг, ҳамаи рангҳояш мутаносиб, яъне оламе, ки бо рангорангииш пурарзиш аст ва бо ҳамаи муҳталифиҳояш бояд қадр карда шавад.

Диссертант қайд менамояд, ки шарти муҳими азхудкуни технологияҳои инноватсионӣ – дидгоҳи күшод, озод, навин, қобилияти бо дигарон ҳамкорӣ карда тавонистан, ботаҳаммул будан маҳсуб меёбад, яъне барои роҳандозии ғояҳои креативии худ донишҷӯ бояд соҳиби зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулгароӣ бошад. Ҳамчун омилҳои муҳимтарини зохир намудани рафтори қасбии креативӣ – қобилият ба тафаккур ва рафтори созандагаро, гайримаъмул, рефлексия, эмпатия баромад мекунанд. Яъне, ҳам барои пешниҳод намудан ва ҳам барои аз ҷониби атрофиён қабул намудани ғояҳои нав, гайриоддӣ, инноватсионӣ, шаҳс бояд дар баробари соҳиби қобилияти креативӣ буданаш, дорои дараҷаи баланди зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ бошад.

Ба ақидаи унвонҷӯ, дар вазъияти имрӯзаи инкишоф, низоми маълумоти олӣ бояд вобаста ба маҳсусиятҳои ҷаҳонишавӣ роҳандозӣ гардад, аз ин рӯ, таълим дар донишгоҳ танҳо дар он ҳолат самара мебахшад, ки захираи такмили моҳияти фанҳои таълимӣ, ҳусусияти донишҳо, принсип ва методҳои тадриси онҳо муайян карда шавад. Бахри суръатбахши дигаргунсозиҳо дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти чомеа, аз ҳатмкунандагони имрӯзаи макотиби олӣ – мутахассисони оянда, пеш аз ҳама потенсиали эҷодӣ, тафаккури инноватсионӣ, креативнокӣ, дараҷаи баланди зехни эмотсионалӣ ва дидгоҳи ботаҳаммул талаб карда мешавад. Ҳатмкунандае, ки дорои чунин сифатҳо мебошад, навғонихоро ба осонӣ аз худ мекунад, ракобатпазир шуда метавонад, ба ҳайси мутахассис бештар дарҳост карда мешавад.

Аз ин лиҳоз – креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ, ки унсурҳои таркибии потенсиали шаҳсии донишҷӯро ташкил медиҳанд ва ҳамчун маҷмӯи қобилиятҳои қалидии мутахассиси оянда баромад мекунанд, дар низоми омодасозии онҳо бояд ба сифати стратегияи асосии рушд қабул гарданд. Ҳамзамон, барои гузоштани талаботҳои номбурда ба мутахассисони оянда, бояд моҳияти ҳусусиятҳои инфириодӣ-психологии онҳо, чун креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ ба таври саҳҳ омӯхта шаванд.

Қобил ба қайд аст, ки дар Тоҷикистони тозабунёд *креативнокӣ ва зеҳни эмотсионалӣ* мағҳумҳои нисбатан нав буда, омӯзишу таҳкики ҳамаҷонибаи онҳо, муаммои муҳими илми равоншиносӣ маҳсуб меёбад. Бо дарназардошти ин нукта, ба ўҳдаи олимони соҳаи психология ва педагогикаи тоҷик вазифаи масъулиятноки пажӯҳиши ин падидаҳо voguzor карда мешавад, то минбаъд, дар заминаи тадқики табииати психофизиологӣ, моҳияти иҷтимоии креативнокӣ, зеҳни эмотсионалӣ пайдо намудани раҳёфтҳои наини тавсиф ва маънидоди ин ўҷҷубаҳо, пешниҳоди ченакҳои маҳсуси мутобик ба ҳуввияти маҳаллӣ барои муайянкуни дараҷаи онҳо дар шахсият, роҳҳои ташаккули ин зерқисматҳои соҳтори инфиродӣ-психологии шаҳс имкон гардад.

Дар ин радиф, таҳкики ҳамаҷонибаи муаммои креативнокӣ, алоқамандии он бо падидаҳои инфиродии шаҳс, ба монанди зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ, дар илми психологияи ҳозиразамон ниҳоят мубрам дониста мешавад, зоро натиҷаи тадқиқотро дар оянда барои созмон додани раҳёфтҳо, усулҳо ва тарзҳо оид ба ташаккул додани қобилиятҳои номбурда дар донишҷӯён мавриди истифода қарор додан мумкин аст. Муаллиф тасмим гирифтааст, ки паҳлӯҳои назариявии ин муамморо то андозае таҳқиқ карда, маводе ҳозир намояд, ки барои тадқиқотҳои минбаъда ҳамчун заминаи назарӣ баррасӣ гардад.

Мавзӯи интихобнамудаи Бобоева Сайёра Бобораҷабовна “Робитаи креативнокӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шахсияти донишҷӯёни макотиби олии муосир”, вобаста ба андеша, тавсияву пешниҳодот масъалаи мазкурро бо тамоми муҳимијати он инъикос намудааст.

Аз ҷониби муаллифи рисола доираи васеи тадқиқотҳои фалсафӣ, психологӣ, педагогӣ, сотсиологӣ, ки дар онҳо пажӯҳиши муаммоҳои креативнокӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ роҳандозӣ гардидааст, мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтааст. Диссертант дар натиҷаи ковишиҳои мӯшикофонаи илмӣ маводи фаровонеро гирд оварда, дар ин замина ақидаҳои худро баён намудааст. Ҳамзамон, дар зербобҳои алоҳидай

рисола, фикру андешаҳо дар расмҳо, ки бо тафсири мушаҳҳас маънилод карда шудаанд ва ҷадвалу диаграммаҳо, ки дар қисмати озмоиши ҷой дода шудаанд, хеле назаррасанд.

Пояи таҳқиқотӣ ва татбиқи амалии нукоти илмӣ, методҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, корҳои анҷомдода дар ҳар як давраи таҳқиқот, мантиқи фикрронӣ ба талаботи мавҷуда ҷавобгӯ мебошанд.

Дар рафти таҳлили диссертатсия ошкор карда шуд, ки фарзияи он пурра тасдиқи ҳудро ёфтааст ва унвонҷӯ дар натиҷаи гузаронидани корҳои зиёди таҷрибавӣ-озмоиши, бо истифода аз пурсишномаҳои психологӣ бо назардошти талаботи психометрикӣ ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқардашуда оид ба муайян намудани робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шаҳсияти донишҷӯёни макотиби олии мусир, ба дастовардҳои нави илмӣ ноил ғаштааст.

Қайд намудан зарур аст, ки аз ҷониби соҳибрисола аввалин бор дар ҷаҳорҷӯбаи имконоти методологӣ, тадқики проблемаи психологии креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шаҳс роҳандозӣ шудааст, яке аз кӯшишҳои аввалини мутобиқ намудани пурсишномаҳои психологӣ ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо назардошти талаботи психометрикӣ, ба амал оварда шудааст ва дар заминай истифодаи маҷмӯи ин методҳои ташхисӣ, робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шаҳсияти донишҷӯён муайян гардидааст.

Диссертатсия аз тарафи муаллиф мустақилона навишта шуда, дори ҷонагии дохилӣ мебошад. Натиҷа ва нуқтаҳои навини илмии барои ҳимоя пешниҳодшуда саҳми шаҳсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳанд. Саҳми шаҳсии унвонҷӯй дар таҳқиқ ва ба даст овардани натиҷаҳо дар навъҳои гуногуни фаъолият: илмӣ, педагогӣ, ташкилий ва методӣ зоҳир гардидааст.

Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ ва тавсияву пешниҳодҳои довталаб дар 48 номгӯй интишороти илмӣ ва 2 монографияи илмӣ дар ҳаҷми беш аз 80 ҷ.ҷ. ба табъ расидаанд, ки саҳми шаҳсии муаллифро нишон

медиҳанд. Мақолаҳои муаллиф дар мачаллаҳои илмии тақризшавандай тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд ва ба мавзӯи таҳқиқоти диссертационӣ комилан мувоғик буда, мохияти асосии таҳқиқотро инъикос мекунанд. Теъдоди маводи нашршуда ба банди 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор), ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдик гардидааст, мувоғик мебошад.

Автореферат дар мутобиқат бо мантиқи таҳқиқ таҳия гардида, муҳтавои асосии таҳқиқотро инъикос менамояд.

Мавзӯъ ва мазмуни таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси 19.00.01. – Психологияи умумӣ, психологияи шаҳсият, таърихи психология (илмҳои педагогӣ ва психологӣ) мувоғиқат мекунад.

Дар таҳқиқоти диссертационии Бобоева С.Б. истифодаи мавод бидуни иқтибос ба муаллиф ё маъхаз мавҷуд набуда, ҳамаи сарчашмаҳои истифодашуда бо ишора ба муаллиф ё маъхаз тавассути иқтибос ба расмият дароварда шудаанд. Дар рисолаи илмӣ ва дигар ҳуччатҳои пешниҳод намудаи муаллиф маълумоти ғайрисаҳех, аз ҷумла дар бораи корҳои аз тарафи унвончӯй ба чоп расонида шуда, мавҷуд намебошанд.

Дар рафти омӯзиш ва таҳлили диссертатсияи Бобоева Сайёра Боборачабовна камбудихо ошкор карда шуданд, ки онҳоро унвончӯ дар муддати муайян ислоҳ намуд.

Бо дарназардошти гуфтаҳои болой комиссияи ташхисӣ пешниҳод менамояд:

1. Диссертатсияи Бобоева Сайёра Боборачабовна дар мавзӯи “Робитаи креативноӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар соҳтори шаҳсияти донишҷӯени макотиби олии муосир” ба талаботҳои бандҳои 53-57-и Низомномаи намунавӣ оид ба Шурӯи диссертационӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдик гардидааст, пурра ҷавобгӯ аст ва ба ҳимоя барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои психологӣ аз рӯи иҳтиноси 19.00.01. – Психологияи умумӣ,

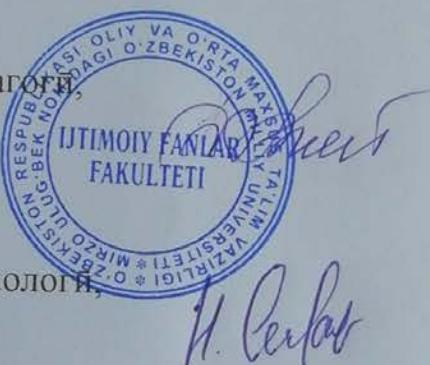
психологияи шахсият, таърихи психология (илмҳои педагогӣ ва психологӣ) тавсия дода мешавад.

2. Барои баргузор намудани ҳимояи диссертатсияи докторӣ чихати дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои психологӣ аз Комиссияи олии аттестаціонии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дархост карда мешавад, то аз рӯи ихтисоси 19.00.01. – Психологияи умумӣ, психологияи шахсият, таърихи психология (илмҳои педагогӣ ва психологӣ) барои ташкили Шӯрои яқдафъаина иҷозат диҳад. Барои барпо намудани ҳимояи яқдафъаина мутахассисро аз рӯи ихтисоси 19.00.01. – Психологияи умумӣ, психологияи шахсият, таърихи психология (илмҳои педагогӣ ва психологӣ) ба хайати шӯрои диссертационии яқдафъаина ворид кардан зарур аст.

Раиси комиссия:

доктори илмҳои педагогӣ,
профессор

Мухаммедова Д.Г.

Аъзоёни комиссия:

доктори илмҳои психологӣ,
дотсент

Сафаев Н.С.

доктори илмҳои психологӣ,
дотсент

Шамсиев Ӯ.Б.

M. Shamsiev

04.03.2022c.